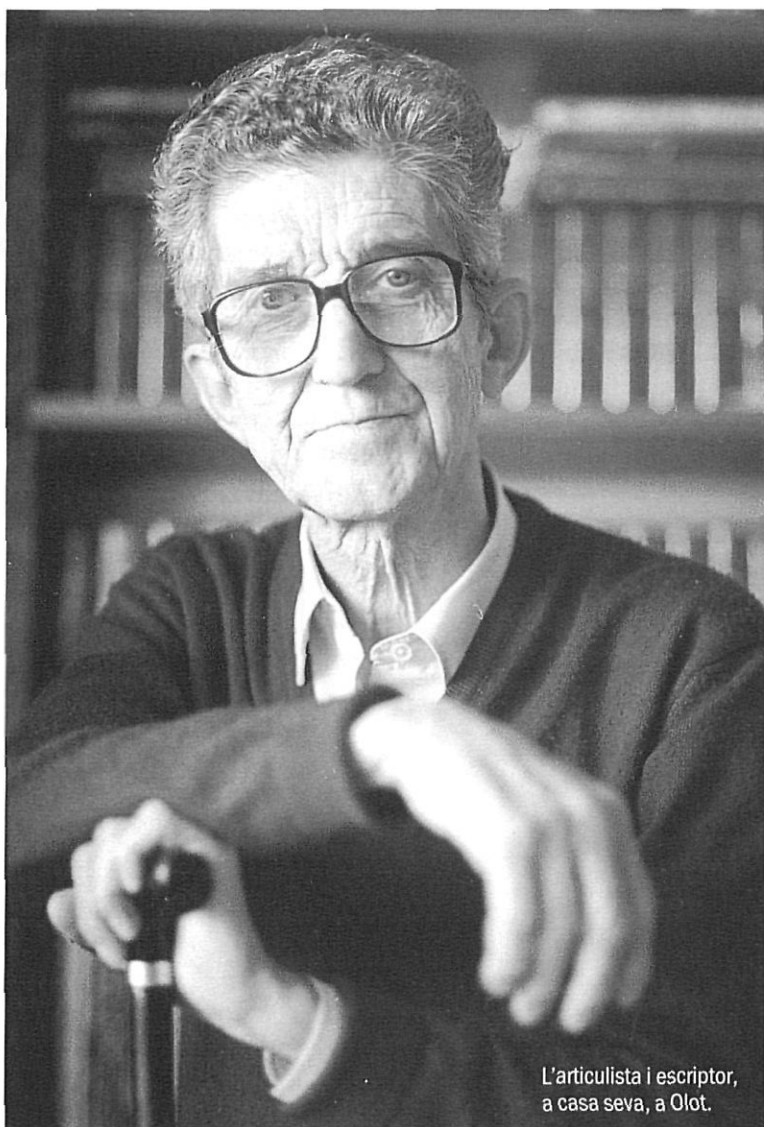

Història

Ramon Llongarriu, el notari de l'Alta Garrotxa

Ramon Esteban Pagès

A. CARRERAS - EL PUNT

L'articulista i escriptor,
a casa seva, a Olot.

A Olot hi ha un home, d'aparença fràgil i de tracte molt cordial, que ha esdevingut l'últim cronista d'un estil de vida, el dels pagesos i ramaders de les muntanyes de l'Alta Garrotxa, desconeguts per les dues últimes generacions. Ramon Llongarriu i Montsalvatje (Olot, 1923), pertanyent a una nissaga vinculada a l'emblemàtica Vall del Bac garrotxina -una de les pairalies més conegudes de la zona porta el nom de la seva família-, ha anat deixant constància en articles a mitjans de comunicació i en llibres d'un univers que, ja situats a l'any 2000, ens pot semblar molt llunyà en el temps però que, al cap i a la fi, va desaparèixer no fa més de mig segle. Les feines exemptes de mecanització, les relacions personals i familiars, uns escenaris de boscos, muntanyes i rius, l'íntima relació de l'home amb el clima i l'entorn, una parla molt peculiar... de tot això, menys idíl·lic del que podria semblar i molt més dur del ens podem imaginar, tracta la seva producció.

Abans dels tot terreny, de les segones residències i dels esports d'aventura, a l'Alta Garrotxa hi havia gent que hi vivia i hi treballava.

Els tresors d'un col·leccionista

Llongarriu és una mena de notari de l'Alta Garrotxa d'abans de la industrialització i, és clar, de la comarca anterior a la recent —i encara tímida— repoblació del territori de *La punyalada* a còpia d'*urbanites* que hi pugen a passar uns dies o a establir-hi una segona residència. En fi, és l'home que s'encarrega de deixar constància que abans dels tot terreny, de les residències-casa de pagès i dels esports d'aventura, a l'Alta Garrotxa hi havia gent —molta gent— que hi vivia i hi treballava. És inevitable que li preguntem sobre les possibilitats que hi ha que es torni a repoblar. «No és possible, sempre que entenguem per "repoblar" que hi vagin a viure i hi treballin», conclou.

I és que Ramon Llongarriu no sap imaginar-se cap altres habitants de l'anomenada «terra de mala petja» que no siguin pagesos, ramaders o bosquerols. «Era una vida més natural, però no es pot dir que fos més saludable, i, en qualsevol cas, no l'enyoró», ha dit en alguna ocasió, a tall d'advertiment, no fos que el lector confongués l'interès que sempre ha demostrat per aquesta temàtica amb una melancolia inexistente. I per deixar clar que aquell petit món podia ser moltes coses, però mai un paradís, assenyala, a tall d'exemple, la persistència de troglodites a l'Alta Garrotxa fins, com a mínim, a principi del segle XX. En els seus articles ha deixat constància de tres habitatges adaptats a coves. De la balma de can Bora, a la muntanya del Talló, Llongarriu ha escrit: «És una balma prou llarga perquè hi hagués una part dedicada a corral i l'altra a habitatge, completada amb unes parets que la tancaven per la part del

migdia. Encara ara n'hi ha trossos amb alçades que arriben, en algun punt, a vuitanta o cent centímetres, amb les pedres ben afermades amb morter de calç. [...] Hi vivien tres beneïtons però hi vivien bé. Tenen unes feixes, que en deien la vinya, amb parres molt grosses que s'enfilaven pels arbres i que els permetien de fer vi, no sols per a ells, sinó per vendre'n als pastors i traginers que n'hi anaven a comprar. Engreixaven dos porcs, un per matar i l'altre per vendre» (*L'Olotí*, 30-IV-1987).

Articulista des de fa mig segle

L'abundantíssim material que està deixant a les biblioteques, als arxius i a les hemeroteques prové de la seva pròpia experiència i, principalment, dels testimonis que ell ha conegut personalment. «El recull», explica a *Revista de Girona*, «el devia començar a fer de ben petit, segurament de manera inconscient, en sentir les històries que explicaven a casa». Llongarriu és professor mercantil, va ser gerent d'una empresa durant molts d'anys i es va jubilar el 1978, per problemes de salut.

El seu, però, no és el típic cas de qui comença una producció literària o d'investigació quan es retira. Segons recorda, el primer article que va publicar va ser un encàrrec d'Oriol Prat Moliner per a l'únic setmanari que hi havia a Olot després de la guerra, *l'Arriba Espanya!* A mitjan anys cinquanta va ser un dels fundadors de l'emblemàtica *Misión* —precedent de *l'Olot-Misión*—, per a la qual va anar fent col·laboracions esporàdiques.

Però segurament l'etapa més fructífera va ser la de la seva participació a *L'Olotí*. En aquest setmanari, ja desaparegut, hi va escriure

molt i de molts temes diferents; sempre, és clar, amb la vida a pagès de referent. «Aquella meua etapa a *L'Olotí* la recordo amb especial estimació, m'ho vaig agafar molt *en sèrio*», diu, al cap dels anys. La seva neboda, la Margarida (Mita) Castanyer, actualment professora de la UdG i en aquells moments redactora de la revista, el va animar a escriure-hi. La secció de Llongarriu, titulada «La rosa dels vents», va ser molt valorada pels lectors, i probablement va tenir molt a veure amb l'aparició d'un cert corrent reivindicatiu del passat de l'Alta Garrotxa com a patrimoni històric, que s'ha donat els últims anys a la comarca.

El primer recull

El 1990 l'editorial Llibres de Batet va seleccionar uns quants d'aquells articles i va publicar el llibre *La meua Garrotxa. Un antic i oblidat país*, que sens dubte ha quedat fixat com l'obra principal de Llongarriu. A aquella recopilació, tot i que era molt completa, no hi van cabre alguns articles —sobretot els referits a esdeveniments històrics— que ell hi hagués volgut incloure. Per exemple, hi troba a faltar una protesta dels veïns de la Vall del Bac pel fet que hi havia determinades famílies que no pagaven els nous impostos de Felip V. La concentració de veïns va tenir d'escenari la plaça Reial, un espai de nom molt generós si tenim en compte que es tractava d'un municipi totalment disseminat i que la plaça en realitat era —és— l'esplanada del davant de la Canova, segons fa notar Llongarriu, tot rient.

La secció que escrivia a *L'Olotí* la va reprendre amb el mateix nom al setmanari *Doble Set*, una revista

La gent d'Olot, tot i el seu parlar tancat, se'n reia dels que vivien a pagès, perquè deien *llur, altrament i suara*.

LLUÍS ROMERO - EL PUNT

Llongarriu, felicitat pel seu amic Joaquim Danés en l'homenatge del premis Ciutat d'Olot del 1997. Al fons, l'alcaldesa, Isabel Brussosa, i la coordinadora territorial de Cultura, Natàlia Molero.

que tampoc va tenir continuïtat. Avui dia segueix publicant articles esparsos a les revistes *Alimara*, d'Olot; *Vernallat*, de la Vall d'en Bas; *Basalt*, de Castellfollit de la Roca, i al *Butlletí del Centre Excursionista d'Olot* (CEO). En aquest últim hi escriu regularment unes inestimables cròniques d'esdeveniments pretèrits —que van tenir lloc a la Garrotxa rural, és clar—, sovint amarats d'un fi sentit de l'humor.

La parla de pagès

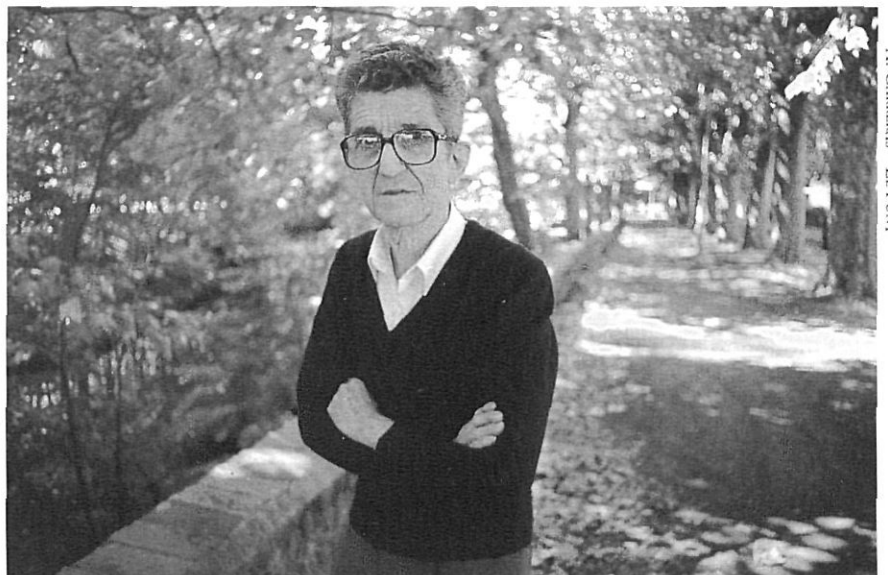
Aquesta feina de caire antropològic apareix en l'obra de Llongarriu combinada amb un esforç, gens dissimulat, de recuperar la parla de la societat que va descrivint. D'aquesta manera, forma i contingut no desentonen en absolut. Al llibre on més patent queda aquesta empresa és *Un any a pagès. La comarca d'Olot: una agricultura cerealista i de subsistència* (Llibres de Batet, 1995). Al final, un annex

ens permet tastar el vocabulari de l'Alta Garrotxa desapareguda. Hi abunden els mots del lèxic agrícola (*arquet*: peça de fusta, de lledoner especialment, que s'adapta al tall del volant i evita de tallar-s'hi; *des-*

bessonar: arrancar una de les dues plantes de blat de moro que neixen juntes dins cada clot; *prendre el quartó*: es refereix al sopar que oferia la casa on havien fet l'espellonada amb l'ajut de veïns i amics), però se n'hi poden llegir d'altres del tracte comú (*gusarapa*: persona aturada, mancada d'iniciativa o d'activitat, sia per excés de timidesa, sia per curtesa d'enteniment; *xaboc*: sabata amb sola de fusta que, per tal de poder caminar sense rellescades, era plena de tatxes).

«La gent d'Olot a vegades se'n reia, de la manera de parlar dels de pagès, perquè dèiem *llur, altrament, suara...*», assegura Llongarriu. Que uns garrotxins es mofessin d'uns altres garrotxins resulta sorprenent, si tenim en compte la fama de parlar tancat que tenen els habitants d'aquesta comarca en general. D'entre els centenars de curiositats lingüístiques que ha anat recollint apunta la paraula *algom*: «Era una paraula estrafeta; era, en origen, el *quelcom* que surt al diccionari. A

L'autor de *La meva Garrotxa*, fotografiat l'any 1994 prop del pont de les Mores, d'Olot.

A. CARRERAS - EL PUNT

FAMÍLIA LLONGARRIU

La Vall del Bac, fotografiada pel mateix Llongarriu. La seva esposa, Maria del Tura; una de les seves filles, Maria Lluïsa, i el marit d'aquesta, Ricard, posen prop de la Torre, amb l'església de Sant Miquel al fons, el març del 1984.

casa meua, per exemple, el feiem servir molt, el *quelcom*». Encara ara recorda la controvèrsia que fa uns pocs anys va provocar la utilització i el sentit d'aquesta paraula en un sector de la societat catalana —un segment clarament urbà—, evidenciada en una allau de cartes, rèpliques i contrarèpliques a les pàgines del diari *Avui*. «Discutien sobre el seu origen i sobre si era massa culte per a la parla normal. I pensar que a la Vall del Bac era el més normal del món!», comenta, rient.

L'Esteve Puigmal, en el record

El vocabulari de l'Alta Garrotxa ens porta a ressenyar dos homes de la generació de Ramon Llongarriu que han estat també una referència en el seu gènere: d'una banda, Ramon Pla i Coral, i d'altra, Esteve Puigmal. Amb el primer, Llongarriu no hi va tenir gaire relació, segons afirma ell mateix. Amb el segon va ser diferent. Puigmal, que era un home entranyable, alt i gros —just el contrapunt de Llongarriu— i que patia una sordesa amb fama de ser molt selectiva —les males llengües diuen que el que l'interessava, prou que ho sentia—, un bon dia li va proposar fer una

toponímia de tota la Garrotxa. «Animal! Saps què dius?!», li va respondre Llongarriu, que no estava disposat a pujar i baixar muntanyes com en Coromines, el filòleg.

Virtut o defecte, la prudència defineix força el caràcter de Llongarriu. Sí que s'ha vist amb cor, en canvi, d'anar anotant mots, que va recollint de textos antics o de la parla de la gent gran que els conserva. La llibreta que ha anat elaborant es va transformant en

un petit diccionari, sense més ambició que ser una eina de consulta personal, de la qual va traient material per aplicar als seus articles. «Solem pensar que són paraules incultes o corrupcions d'una paraula, i no, no, és una cosa correctíssima», adverteix sobre el vocabulari rural garrotxí.

No és el primer investigador d'aquest camp. De precedents coneguts hi ha, principalment el del caputxí Nolasc del Molar, que va fer un interessant recull de modismes. «I també un exsecretari de l'Ajuntament d'Olot que es deia Juanola» hi afegeix Llongarriu, «però el senyor Juanola tenia una concepció una mica original del territori: deia, igual que Josep Pla, que Olot no era la Garrotxa. Pla, que va ser un gran escriptor, feia unes interpretacions geogràfiques molt especials, com dir que les valls de Mieres i de Santa Pau són les mateixes, i que un cop se surt de la Garrotxa, tot és Empordà».

Llongarriu (segon per la dreta), a la Vall del Bac, amb la Torre al fons. L'acompanyen Josep Maria Fontfreda, Josep Maria Casabó i Pep Curós.

FAMÍLIA LLONGARRIU

El llibre de Llongarriu sobre la Vall del Bac, malgrat la seva difusió restringida, ha esdevingut un volum de consulta obligada.

«Llongarriu de la Vall del Bac»

L'any 1994, Ramon Llongarriu va acabar una ingent feïnada d'investigació de la genealogia de la seva pròpia família. No en va la nissaga a la qual pertany ha viscut i treballat a l'Alta Garrotxa des que al segle XVI un jove originari d'Occitània es va casar amb una noia del veïnat del Corb (actualment, terme de les Preses) i van establir la seva residència a la Vall del Bac.

Del llibre resultant, titulat *Llongarriu de la Vall del Bac*, en van fer una tirada limitada perquè, en principi, estava destinat als mateixos familiars. És, sens dubte, el seu treball menys conegut, però malgrat la seva difusió restringida, és tanta la informació que conté que ha esdevingut igualment un volum de consulta obligada per als estudiosos de segons quins aspectes de la història garrotxina. El volum és localitzable a les biblioteques de la comarca i a la majoria d'arxius de la demarcació de Girona.

La biografia «civil» de la Lliberada Ferrarons

Dues obres més completen la seva producció publicada en forma de llibre, fins ara. Es tracta de dos volums que se surten de la línia d'investigació sobre aspectes rurals que caracteritza Llongarriu. D'una banda, *Lliberada Ferrarons, una vida i el seu ambient*, i d'altra, *Els pessebres d'Olot* (aparegut el Nadal de l'any passat), tots dos editats per la Fundació Pere Simon.

El primer aprofundeix en la prehistòria dels cèlebres concursos i exposicions de pessebres que es fan a Olot, mentre que el segon va representar la primera aproximació despassionada al cas de la noia olotina

que acaba de ser objecte d'un procés de beatificació. En paraules del mateix autor, va ser un estudi fet per «un catòlic sense cap més ideal que aclarir aspectes». El prologuista de l'assaig, l'historiador Antoni Mayans, el va presentar com, possiblement, la primera biografia civil del personatge, fins aleshores envoltada sobretot de llegenda.

En aquest llibre, editat el 1997 amb motiu de l'homenatge que es va retre a Llongarriu als premis literaris Ciutat d'Olot, Ferrarons és contextualitzada en l'ambient de precarietat que vivia bona part de la societat garrotxina a la primera meitat del segle XIX, i s'aprofundeix en la situació econòmica del seu entorn familiar. Llongarriu és un home de conviccions religioses, però al llibre va procurar passar de puntetes pels assumptes opinables. Amb tot, quan se li pregunta sobre quin serà el resultat del procés, contesta de manera categòrica: «Tindrem santa». I això malgrat que, al seu entendre, el procés va néixer coix, perquè entre la mort de la Lliberada i l'inici dels tràmits van passar cent anys. En aquest sentit, no va ser de gaire ajuda l'actitud el rector d'Olot de l'època, el controvertit doctor Esteve Ferrer, que, segons el biògraf de Ferrarons, no va col·laborar gens ni mica en la imprescindible recopilació d'informació per engegar els tràmits de la beatificació.

La primera història del pessebrisme olotí

La que de moment és l'última aportació de Ramon Llongarriu a la bibliografia local, *Els pessebres d'Olot*, fixa l'inici d'aquesta tradició social i artística i, alhora, en ressegueix l'evolució fins al 1992, en què l'Ajuntament instaurà la

Mostra Internacional de Pessebrisme i es va obrir una nova etapa.

Llongarriu conclou que el punt de partida és el costum d'un ciutadà il·lustre de l'Olot de la segona meitat del vuit-cents, Pere Llosas (alcalde i diputat, entre altres càrrecs), de convidar les seves amistats a visitar el naixement que cada Nadal muntava a casa seva. El primer cop que hi ha constància d'aquest fet és el 1877. Evidentment, no es tractava d'un concurs. Les primeres competicions per determinar qui feia els millors pessebres es remunten al 1915. «Va ser una iniciativa de la revista *El Deber*, fundada precisament per l'esmentat rector Ferrer», explica l'investigador. Aquella experiència es va repetir l'any següent, però no va aconseguir consolidar-se i el concurs no es va tornar a convocar fins al 1922. Aquesta vegada se'n van cuidar els anomenats Pomells de Joventut, una associació juvenil catòlica i patriòtica, segons la definició que en feia el mateix col·lectiu. Només hi podien prendre part els socis.

Tal com ha arribat al tombant del segle XXI, el cèlebre pessebrisme olotí parteix del model implantat el 1928, arran del concurs que va organitzar la Confraria de Montserrat, liderada pel pare Basili. Exceptuant el parèntesi obligat per la guerra del 1936-1939, els certàmens s'han celebrat de manera ininterrompuda.

Ara, Ramon Llongarriu està treballant en diferents investigacions, majoritàriament per a les revistes amb les quals col·labora, i també en un projecte de més envergadura que prefereix no detallar, encara. Ja hem dit que es tracta d'un home prudent.